

Etter 1945

Antisemittismen lever videre

Etter Hitler-Tysklands nederlag i 1945 foregikk det et stort oppgjør med nazismen i Europa. Mange av de sentrale personene i den nazistiske forfølgelses- og drapspolitikk ble stilt for retten, både i Tyskland og i de tyskokkuperte områdene. I Norge ble mer enn 46 000 personer dømt for å ha begått landssvik.

Hvordan har antisemittismen utviklet seg etter 1945? Bidro erfaringene med Holocaust til at hatet mot jødene forsvant, eller gjorde de at det ble mindre utbredt? Hvilke nye former fikk antisemittismen etter at krigen var slutt? Og hvordan kommer den til uttrykk i vår egen tid?

Vest- og Sentral-Europa rett etter 1945

Jøder som overlevde den nazistiske drapspolitikk, befant seg ofte i en vanskelig situasjon i den første fasen etter Hitler-Tysklands sammenbrudd. I Tyskland rådet det kaos den første tiden etter krigen. De fleste jødene som levde der, var såkalte «displaced persons» – ungarske, polske og andre østeuropeiske jøder som hadde overlevd konsentrasjonsleirene og dødsmarsjene i siste fase av krigen. Disse menneskene var blitt fjernet eller drevet bort fra sine hjem. Bare ca. 15 000 av de tyske jødene overlevde Holocaust. I Nederland var 70 % av den jødiske minoriteten blitt utslettet under krigen, i Norge i overkant av en tredel.

Til tross for at nazistenes grusomheter ble avdekket, viser undersøkelser i Vest- og Sentral-Europa at antisemittismen mange steder fremdeles hadde en sterk posisjon i den første perioden etter at krigen var slutt. I meningsmålinger som amerikanerne foretok i det okkuperte Tyskland sent i 1946, ga 40 % av de spurte uttrykk for antisemittiske holdninger. Også i Frankrike ser det ut til at antisemittismen har stått relativt sterkt. Undersøkelser der tyder på at ca. en tredel hadde fiendtlige holdninger overfor jøder. I Norge vet vi relativt lite om hvor sterkt eller svakt antisemittismen sto rett etter krigen.

Åpen antisemittisme blir sjeldnere

I løpet av 1950- og 1960-årene forsvant slike antisemittiske forestillinger i stor grad fra den politiske offentligheten i Vest- og Sentral-Europa. Dette betyr ikke at fordommene forsvant, men at de sjeldnere kom åpent til uttrykk. Prosentandelen som ikke ønsket jøder i Vest-Tyskland, sank også fra 37 % i 1952 til 13 % i 1987. Tallene varierte imidlertid betydelig fra land til land. En undersøkelse fra 1986 viste at 63 % av de spurte østerrikerne ga uttrykk for at de ikke ville bosette seg ved siden av en jøde, mot 48 % i Tyskland og 15 % i Frankrike. Antisemittiske holdninger kom særlig aggressivt til uttrykk i nynazistiske miljøer: blant grupper som søkte å videreføre den politiske arven fra nazitiden.

Antisemittisk vold i Øst-Europa

I Øst-Europa resulterte antisemittismen i voldelige forfølgelser også etter at krigen var slutt. Det mest ekstreme tilfellet er Polen. Bare få polske jøder overlevde andre verdenskrig. Av en jødisk befolkning på 3,3 millioner ble 3 millioner – over 90 % – myrdet. I slutten av juni 1946 besto den jødiske befolkningen i Polen sannsynligvis ikke av mer enn 216 000 personer. Fra 1944 til 1947 var det polske samfunnet preget av sterke uroligheter. I dette klimaet ble det

gjennomført en rekke antisemittiske voldshandlinger. Mellom 1500 og 2000 jøder ble myrdet.

Etter krigens slutt ble det etablert autoritære, kommunistiske stater i Øst-Europa. Også her kom antisemittismen til uttrykk. I 1948 innledet Josef Stalin en politisk kampanje med klare antisemittiske undertoner, hvor jødene ble anklaget for manglende lojalitet til Sovjetunionen. Kampanjen førte blant annet til at jødiske kulturorganisasjoner ble forbudt. Deretter fulgte prosesser i Tsjekkoslovakia i 1951 og 1952, og i Sovjetunionen i 1952–1953, hvor kommunistledere av jødisk opphav ble beskyldt for forræderi og henrettet. Også utover i 1960- og 1970-årene foregikk det propagandakampanjer i de såkalte Østblokklandene, hvor det ble fremsatt antisemittiske påstander.

Antisemittismen i dag

Hvor utbredt er antisemittismen i dag? Omfanget av fiendtlige holdninger og handlinger rettet mot jøder varierer sterkt fra land til land. Ifølge en undersøkelse fra Friedrich Ebert Stiftung fra 2011 mente 69 % av de spurte i Ungarn og omtrent 50 % av de spurte i Polen at jødene hadde for mye innflytelse. I Tyskland var tallet ca. 20 %. I Norge viser en holdningsundersøkelse gjort av Holocaustsenteret i 2012 at 12,5 % av befolkningen hadde utpregede fordommer mot jøder. Det er også blitt dokumentert at ordet «jøde» brukes som skjellsord, blant annet av skoleelever.

Etter krigen har antisemittismen blitt særlig utbredt i Midtøsten. På 1800-tallet og i begynnelsen av 1900-tallet ble store mengder antisemittisk litteratur eksportert til regionen fra Europa. Før og under andre verdenskrig spredte også nasjonalsosialistene propaganda i den arabiske verden, og dannet allianser med lokale ekstremistgrupper som søkte å spre fiendtlige holdninger til jøder i befolkningen. Etter krigen har fiendtligheten mot jødene hentet ytterligere næring i konflikten mellom Israel og nabolandene. Jødene som gruppe har blitt – og blir – ofte identifisert med og holdt ansvarlig for den politikken den israelske staten fører. I dag finnes det flere utgaver av den antisemittiske forfalskningen *Sions vises protokoller* på arabisk enn på noe annet språk.

Antisemittisme og islamistisk ekstremisme

Et tema som er blitt aktualisert de siste årene, er antisemittismen blant islamistiske ekstremister. Både i Paris og i København angrep personer med tilknytning til islamistiske ekstremistmiljøer jødiske mål i 2015, med dødelig utfall.

En viktig bakgrunn for terroraksjonene er at islamistiske ekstremister oppfatter jødene som mektige fiender som arbeider systematisk for å undergrave islamske verdier. De påstås å styre verdenspolitikken og verdensøkonomien, og anklages også for å spre «ugudelige» tanker. Den innflytelsesrike gruppen Hamas i Palestina siterte *Sions vises protokoller* i sitt grunnlagsdokument fra 1986. Også grupper som Al Qaida og IS slutter aktivt opp om antisemittiske konspirasjonsteorier. Lederen for islamistgruppen «Profetens Ummah» i Norge har blant annet uttalt at jødene er «svin» som «må bekjempes».

Her må det påpekes at terroristene ikke har støtte fra muslimer flest. I Norge dannet 1300 personer en fredens ring rundt synagogen i Oslo etter initiativ fra unge muslimer for å markere avstand mot terrorhandlingen i København. En uke senere ble en tilsvarende markering gjennomført i Trondheim.

Nye uttryksformer: holocaustbenektelse

I Europa har antisemittismen funnet nye uttryksformer etter 1945. Som følge av nazistenes folkemord på jødene er det blitt mindre rom for åpne hatytringer. Antisemittiske holdninger kommer i dagens Europa gjerne i skjult drakt, og fremstilles som en form for «historieformidling» eller «samfunnskritikk».

Et viktig nytt element i antisemittismen etter 1945 er holocaustbenektelse: påstander om at nazistenes systematiske tilintetgjørelsespolitikk overfor jødene egentlig aldri fant sted. Blant seriøse historikere debatteres mange sider ved den nazistiske drapspolitikken, men det hersker fullstendig enighet om at Hitler-Tyskland gjennomførte et folkemord på de europeiske jødene. Holocaustbenekterne avviser i kontrast til dette 1) at nazistene drepte ca. 6 millioner jøder, 2) at drapene blant annet skjedde ved bruk av gasskamre og 3) at de ble gjennomført planmessig og systematisk.

Hvorfor benektelse?

Hvorfor benektes Holocaust? Mange av dem som avviser at folkemordet på jødene skjedde, har hatt – og har – forbindelser til rasistiske organisasjoner, og gir også uttrykk for beundring overfor nazismen. Et viktig motiv bak benektelsen er ønsket om å gjenopplive nazismen og fascismen. For å kunne gjøre dette er man avhengig av at kunnskapene om nazistenes forbrytelser svekkes.

Benektelsen av Holocaust begynte allerede mens folkemordet på jødene pågikk. Nazistene prøvde systematisk å skjule sporene etter drapene de selv hadde begått. I 1979 ble det dannet et eget institutt, Institute for Historical Review, som blant annet har utgitt rapporter der det hevdes at det aldri foregikk gassing i Auschwitz og andre utryddelsesleirer.

Holocaustbenektelse bygger alltid på en antisemittisk logikk. Benekterne hevder at «fortellingene» om Holocaust er skapt og blir opprettholdt av en jødisk konspirasjon som arbeider for å sikre egen makt og innflytelse. I den seriøse historieforskningen er benekternes argumenter blitt grundig tilbakevist.

Israelkritikk og antisemittisme

I tillegg til holocaustbenektelse har debattene om Israel vært med på å påvirke antisemittismens karakter etter Holocaust. Kritikk av den israelske statens politikk er selvsagt ikke i seg selv et uttrykk for antisemittisme. Israel er, som historikeren Henrik Bachner påpeker, en stat som kan og skal granskes og kritiseres på samme måte som andre stater. Blant jøder, som i alle andre grupper, varierer selvsagt de politiske holdningene – også synet på den israelske statens politikk – svært mye.

Det finnes likevel flere klare tilfeller der kritikken av Israel har blitt blandet sammen med antisemittiske argumenter. Et eksempel er påstander om at jøder er illojale mot landet de bor i, til fordel for den israelske staten. Det finnes også eksempler på at holocaustbenektelse og konspirasjonsteorier blandes inn i debatten.